

Geliş Tarihi:

21.09.2020

Kabul Tarihi:

15.03.2021

Yayımlanma Tarihi:

25.06.2021

Kaynakça Gösterimi: Uçar, R. (2021). Koronavirüs (Covid-19) salgınında okul yöneticileri ve öğretmenlerinin yaşam kalitelerine ilişkin görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 463-486. doi: 10.46928/iticusbe.797892

KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGININDA OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİNİN YAŞAM KALİTELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Araştırma

Rezzan Uçar

Sorumlu Yazar (Correspondence)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ucarrezzan@gmail.com

Rezzan Uçar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümünde Doktor Öğretim Üyesidir. Çalışma alanları arasında liderlik, denetim, yaratıcılık, motivasyon yer almaktadır.

KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGININDA OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİNİN YAŞAM KALİTELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Rezzan Uçar
ucarrezzan@gmail.com

ÖZET

Amaç: Bu araştırma koronavirüs (Covid-19) salgınında okul yöneticileri ve öğretmenlerinin yaşam kalitelerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Araştırma nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek durum çalışması deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 10 okul yöneticisi 12 öğretmen olmak üzere toplam 22 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırma sonucunda okul yöneticisi ve öğretmenlerinin Covid-19 salgını döneminden psikolojik, sosyal, ailevi ve mesleki açıdan etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde hem pozitif hem de negatif düşüncelerinin olabildiği belirlenmiştir. Okul yöneticileri ve öğretmenlere bu sürecin olumsuz etkileriyle baş etme stratejilerini kullanabilmeleri için online destek hizmetlerinin sunulabileceği önerilmiştir.

Özgünlük: COVID-19 salgınında okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kalitelerinin belirlenmesine yönelik hazırlandığından özgün bir çalışma olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs (Covid-19) Salgını, Yaşam Kalitesi, Yönetici, Öğretmen

JEL Sınıflandırması: I2

THE VIEWS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHERS ON THE QUALITY OF LIFE DURING THE CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMIC

ABSTRACT

Purpose: This research was carried out to determine the views of school administrators and teachers about the quality of life during the Covid-19 pandemic period.

Method: The research was designed as a case study by adopting a qualitative research approach. Maximum variation sampling technique, one of the purposeful sampling methods, was used to select the participants. In this context, interviews were conducted with 22 participants; 10 school administrators, 12 teachers. Research data were obtained through semi-structured interview and were analyzed by descriptive analysis method.

Findings: As a result of the research, it was revealed that school administrators and teachers evaluated this period in which they were affected psychologically, socially, family and professionally from the Covid-19 pandemic period. In addition, it was determined that participants have both positive and negative opinion about this period. It has been suggested that online support services can be provided to school administrators and teachers so that they can use strategies to cope with the negative effects of this process.

Originality: It is considered to be an original study since it was prepared to determine the quality of life of school administrators and teachers in the COVID-19 pandemic.

Keywords: Coronavirus (Covid-19) Pandemic, Quality of Life, Administrator, Teacher

JEL Classification: I2

GİRİŞ

Çin'in Hubei Eyaleti'nin Wuhan Şehri'nde Aralık 2019'un sonlarında, ortaya çıkan koronavirüs hastalığı (Covid-19) 11 Şubat 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Covid-19" salgını olarak adlandırılmıştır. Covid-19 salgını Çin'den sonra başta Asya bölge ülkeleri olmak üzere kısa sürede birçok ülkeye yayılarak tüm dünyayı etkileyen uluslararası bir boyuta ulaşmıştır (Şeker, Özer, Tosun, Korkut ve Doğrul, 2020). Covid-19 salgını sürecinde tespit edilen vakalar ve ölümler neticesinde tüm ülkelerde vatandaşların hayatını etkileyebilecek bir dizi önlem alınmıştır. Sosyal izolasyon sağlamak amacı ile kitlesel olarak yapılan faaliyetlere ara verilmiş veya iptal edilmiştir (Dikmen ve Bahçeci, 2020). Ara verilen faaliyetler arasında eğitim faaliyetleri de yer almaktadır.

Eğitim sistemlerinin daha önce hiç karşılaşmadığı ve hazırlıksız olduğu bu kriz sürecinde pek çok ülkede öğrenme kaybını en aza indirebilmek adına çeşitli tedbirler alınmış ve uzaktan eğitim uygulamaları hayata geçirilmiştir (Çetinkaya-Aydın, 2020). Türkiye'de de Covid-19 salgını nedeniyle temel eğitim ve ortaöğretim okulları, 16 Mart itibariyle iki hafta tatil edilmiştir. 23 Mart 2020 tarihinden itibaren ise aşamalı uzatmalar yapılarak öğrencilerin evden internet ve televizyon kanalları üzerinden eğitimlerine devam etmesine karar verilmiştir (Sarı ve Sarı, 2020). Bu kapsamda tüm öğretim kademelerinde eğitim öğretim faaliyetleri ile yerel ve merkezi sınavlar ertelenmiş ve okullarda öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirmede online sınavlar devreye girmiştir (Can, 2020). Böylece okul yönetici ve öğretmenlerinden öğretim faaliyetlerini uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirerek öğrenci ve velileri bu bağlamda yönlendirmeleri istenmiştir. Bu durum okul yönetici ve öğretmenlerinin yeni görev ve sorumluluklar üstlenmelerine yol açmıştır.

Okul yöneticileri bu süreci yönetip yönlendirerek, öğrencilerin ihtiyaçlarını tespit edip gidermeye yönelik çaba harcayarak, velilerle sürekli iletişimi sağlayarak, öğrencilerin morallerini korumaya çalışarak hizmet etmeye devam etmişlerdir (Stone-Johnson ve Weiner, 2020). Öğretmenler ise bir şeyler öğretmek veya öğrencilerine destek olmak için bir yandan mesleki olarak alışık oldukları yüz yüze iletişim dışında farklı yöntem ve araçlarla öğrencilerinin öğrenmesini ve iyi olma halini desteklemek, diğer yandan salgının kendi yaşamlarında ortaya çıkardığı sosyal ve psikolojik güçlüklerle baş etmek durumunda kalmışlardır (Çetinkaya-Aydın, 2020).

Covid-19 salgın döneminde çocukların ve gençlerin eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda eğitimcilerin ve eğitim sisteminde yer alan liderlerin hedeflerini açık ve görünür hale getirmeleri ve bireylerin yaşamlarını ve sağlığını önemli ölçüde etkileyecek küresel bir sağlık olayı karşısında refahın korunmasına yardımcı olacak stratejiler izlemeleri gerekliliği (OECD, 2020) ortaya çıkmaktadır. Okul yöneticisi ve öğretmenlerin kendilerinden beklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmelerinde, rol ve işlevlerini etkili bir şekilde gerçekleştirmelerinde yaşam kalitelerinin önem arz ettiği ifade edilebilir.

Yaşam kalitesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış (Owczarek, 2010) ilk olarak Priestley'in 1943'deki "Cumartesi Işıkları" (Daylight on Saturday) adlı oyununda kullanılmıştır (Çam, Atay ve Işıklı, 2018). Tıp alanında ise ilk olarak Long'un 1960 yılında yayınladığı "On the Quantity and Quality of Life" isimli makalesinde yer almıştır (Aydiner-Boylu ve Paçacıoğlu, 2016). Başlangıçta "iyi yaşam" anlamına gelen kavram; tipik tüketim mallarına sahip olmak veya olmamakla sınırlıyken zamanla, yaşam memnuniyetini, kişinin ihtiyaçlarının ve isteklerinin gerçekleştirilmesini ve bununla daha iyi başa çıkabilmek için çevresini değiştirmeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir (Owczarek, 2010). İnsan hakları konusunda yaşanan gelişmelerle birlikte yaşam kalitesi, tüm politik kararların alınmasında önemli bir gösterge olmuş ve toplumların bir biçimde ulaşmayı amaçladığı evrensel bir hedef halini almıştır (Aydiner-Boylu ve Paçacıoğlu, 2016).

Bireyin arzularını gerçekleştirmesi, kişisel gelişim olanaklarından faydalanması, çeşitli etkinliklere katılması, nitelik açısından yeterli kaynaklara sahip olması ve bu kaynakların yeterli olduğunu düşünmesi şeklinde tanımlanan yaşam kalitesi (Eriş ve Anıl, 2015) bireyin fiziksel işlevini, ruhsal durumunu, aile içindeki ve dışındaki toplumsal ilişkilerini, çevreden etkilenmişlik düzeyini kapsamaktadır (Yıldırım ve Hacıhasanoğlu, 2011). Yaşam kalitesinde asıl amaçlanan, bireyin kendi psikolojik, sosyal, fiziksel ve ekonomik durumundan ne derece memnun olduğunun belirlenmesidir (Eriş ve Anıl, 2015). Bu bağlamda bireylerin amaçları, hayalleri, yaşam standartları ve kaygıları onların yaşam kalitesini belirlemektedir (Eral ve Koç, 2019). Öte yandan bireylerin yaşam kaliteleri iş performanslarını etkileyebilmektedir. Bireylerin yaşam kalitesi yükseldikçe yaptıkları işten duydukları mutluluk artmakta ve buna bağlı daha iyi iş performansı sergileyebilmekte dolayısı ile yaptıkları işte daha başarılı olmaktadır (Gülmez, 2013).

Uzak Doğu'da ortaya çıkarak kısa bir süre zarfında tüm dünyayı sarsan Covid-19 farklı alanlarda aksaklıklara ve değişikliklere neden olmuş, bireylerin yaşantılarını önemli ölçüde etkilemiştir (Kırmızıgül, 2020). Bireylerin bu dönemden olumsuz etkilenmeleri yaşam kalitelerini azaltmıştır (Bulut ve Yıldırım, 2020).

Covid 19 salgın döneminde herkese toplumsal olarak çeşitli sorumluluklar düşmüştür (Çukur, Koçak-Özel, Bağçivan, Gök, Sağlam, Soydaş vd., 2020). Okul yöneticileri ve öğretmenler de bu dönemde öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu tutulmuşlardır. Bu dönemde öğretme ve öğrenme faaliyetlerinin geçici bir süre için de olsa tamamıyla yeniden biçimlendirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Okulların kapatıldığı bu süreçte hiçbir şekilde öğrencisine ulaşma ve destek olma şartlarına ve imkânına sahip olmayan, okulların açık olduğu "normal zamanlar"daki iş yoğunluğundan daha fazla iş yoğunluğuna sahip olan öğretmenlerden daha geniş bir yelpazedeki beklenti ve talepleri bilişim teknolojileri ve uzaktan öğrenme araçları marifetiyle karşılamaları beklenmiştir (Çetinkaya-Aydın, 2020). Okul yöneticilerinden ise tüm bunlara ek olarak süreci planlama, öğretmen ve öğrencileri sürece dahil etmeleri istenmiştir.

Kaynakları en etkili biçimde amaçlar doğrultusunda yönlendirmek, onları eşgüdümleyerek öğretim programının hedeflerine ulaşmasını sağlamak, yöneticinin temel görevleri arasında yer almakla birlikte, başarıya ulaşması önemli ölçüde yönetici ve öğretmenlerin etkili iletişim ve işbirliğine dayanmaktadır (Şekerci ve Aypay, 2019). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin işbirliği ve etkililiği yaşam kalitelerinin yüksek olmasına bağlı olabilmektedir. Okul sistemindeki paydaşların yaşam kalitesinin yüksek olması, öğrencilerin eğitsel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini hızlandırırken yönetici, öğretmen ve veli arasındaki işbirliğini güçlendirmektedir (Ekinci, Sakız ve Bindak, 2017). Özellikle Covid-19 salgını sürecinde öğretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinde okul yönetici ve öğretmenlerinin işbirliği ve etkileşiminin önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu işbirliği ve etkileşimin sağlanmasında okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kalitelerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi yaşam kalitelerinde ortaya çıkabilecek olumsuz durumların fark edilmesi ve bu doğrultuda önlem alınması eğitim öğretim faaliyetlerinin daha sağlıklı yürütülmesinde fayda sağlayabilir. Alan yazında Covid-19 salgınının bireylerin yaşam kalitesine etkisine ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmış (Bargon, Batenburg, Stam, Molen, Dam, Leij vd., 2020; Repisti, Jovanovic, Kuzman, Medved, Jerotic, Ribic vd., 2020; Samlani, Lemfadli, Errami, Oubaha ve Krati, 2020; Erçetin, Potas, Açıkalm, Sarınc-Ulaşlı, Çevik, Görgülü, vd., 2020; Zhang ve Ma, 2020) olsa da özelde okul yöneticileri ve öğretmenler üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda okul yöneticileri ve öğretmenlerinin Covid-19 salgını sürecindeki yaşam kalitelerini psikolojik, sosyal, mesleki, ailevi boyutlarda ve genel olarak olumlu ve olumsuz düşünceleri çerçevesinde belirlemek amacıyla tasarlanan bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Covid-19 salgın süreci okul yöneticilerini ve öğretmenleri psikolojik yönden nasıl etkilemiştir?
2. Covid-19 salgın süreci okul yöneticilerini ve öğretmenleri sosyal yönden nasıl etkilemiştir?
3. Covid-19 salgın süreci okul yöneticilerini ve öğretmenleri mesleki açıdan nasıl etkilemiştir?
4. Covid-19 salgın sürecinin okul yöneticileri ve öğretmenlerin ailevi ilişkilerine etkileri nasıl olmuştur?
5. Covid-19 salgın süreci ile ilgili okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşama ilişkin pozitif ya da negatif yöndeki düşünceleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin Covid-19 salgını sürecindeki yaşam kalitelerine ilişkin düşüncelerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışmalarında durumlar bireyler, gruplar, mahalleler, programlar, kurumlar, kültürler, bölgeler veya ulus devletler olabileceği gibi kişinin hayatındaki kritik olaylar veya özel, özgün, sınırlandırılmış bir sistem olarak da tanımlanabilen herhangi bir şey de olabilmektedir (Patton, 2014). "Nasıl" ve "niçin" sorularını temel alan durum çalışmasında araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olay derinliğine incelenebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışma Covid-19 salgın süreci ile sınırlı tutulmuş salgın sürecinde okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kaliteleri derinlemesine ele alınmıştır.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma grubu, Van il merkezindeki kamu ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticilerden seçilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme nitel araştırmalarda bir konunun derinlemesine anlaşılması ve incelenmesine imkan vermek için kullanılır (Patton, 2014). Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ise katılımcıları ayırt eden bazı kriterleri önceden belirlemeyi ve daha sonra bu kriterler üzerinden oldukça farklı katılımcıları seçmeyi içermektedir (Creswell, 2017). Bu kapsamda farklı bakış açılarını ortaya koymak amacıyla farklı okul düzeylerinde görev yapan ve farklı kıdem yıllarına sahip 12 öğretmen 10 okul yöneticisi olmak üzere toplam 22 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Çalışma Grubundaki Yöneticilerin Özellikleri*

Katılımcı	Öğrenim durumu	Görev	Okul kademesi	Mesleki
K1	Lisansüstü	Okul müdürü	İlkokul	26 yıl
K2	Lisansüstü	Öğretmen	Ortaokul	5 yıl
K3	Lisansüstü	Müdür Yrd.	İlkokul	17 yıl
K4	Lisansüstü	Okul müdürü	İlkokul	17 yıl
K5	Lisans	Müdür Yrd.	Ortaokul	6 yıl
K6	Lisans	Öğretmen	İlkokul	5 yıl
K7	Lisans	Öğretmen	İlkokul	5 yıl
K8	Lisansüstü	Öğretmen	İlkokul	6 yıl
K9	Lisansüstü	Öğretmen	Ortaokul	5 yıl
K10	Lisansüstü	Öğretmen	Ortaokul	5 yıl
K11	Lisans	Öğretmen	Ortaokul	6 yıl
K12	Lisansüstü	Okul müdürü	İlkokul	22 yıl
K13	Lisansüstü	Öğretmen	İlkokul	4 yıl
K14	Lisansüstü	Okul müdürü	İlkokul	27 yıl
K15	Lisansüstü	Öğretmen	Ortaokul	13 yıl

K16	Lisansüstü	Okul müdürü	Lise	24 yıl
K17	Lisansüstü	Öğretmen	Lise	6 yıl
K18	Lisansüstü	Okul müdürü	Ortaokul	21 yıl
K19	Lisansüstü	Okul müdürü	Lise	20 yıl
K20	Lisansüstü	Öğretmen	Ortaokul	5 yıl
K21	Lisans	Öğretmen	Lise	4 yıl
K22	Lisansüstü	Müdür Yrd.	İlkokul	3 yıl

Tablo 1.'de görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu lisansüstü eğitime sahiptir. Katılımcıların 7'si okul müdürü, 3'ü müdür yardımcısı, 12'si öğretmen olarak görev yapmaktadır. 10 katılımcı ilkokulda, 8 katılımcı ortaokulda 4 katılımcı ise lisede görev yapmaktadır. Katılımcılar 3 ile 27 yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerinin toplanmasında görüşme tekniği kullanılmıştır. Ancak araştırmaya konu olan pandemi nedeniyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Katılımcılarla telefonla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve hazırlanan görüşme formu elektronik ortamda gönderilerek doldurmaları istenmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede sorular daha çok açık uçlu ve esnek olup katılımcıların algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasını sağlamaktadır (Merriam, 2013). Bu bağlamda görüşme soruları hazırlandıktan sonra bir uzman görüşü alınmış, uzman görüşü sonrasında çalışma grubunda yer almayan bir öğretmen ve bir okul yöneticisi ile pilot uygulama yapılmıştır. Dönütler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın verileri toplanırken gönüllülük esası gözetilerek uygulama yapılmıştır. Katılımcılara tek tek ulaşılarak görüşmeyi nasıl yapmak istedikleri sorulmuştur. Telefonla görüşmek isteyenlerle randevu alınarak telefon üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir ve görüşme formu elektronik ortamda katılımcılarla paylaşarak katılımcılardan doldurdukları görüşme formunu yine elektronik ortamda geri göndermeleri istenmiştir. Telefonla gerçekleştirilen görüşmeler 25-30 dakika sürmüş ve izinleri doğrultusunda kaydedilmiştir. Yapılan görüşmelerin yazıya dökülmesi ile yaklaşık 28 sayfa veri elde edilmiştir. Daha sonra yazılı veri ile kayıtlar tekrar karşılaştırılmış ve eksiklikler giderilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmasını gerektiren bir veri analizi türü (Yıldırım ve Şimşek, 2008) olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda araştırma soruları dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Katılımcı görüşlerinin çarpıcı şekilde ortaya konabilmesi için alıntılanan örnek kodlar paylaşılmıştır. Verilerin analizinde araştırmaya katılım gösteren katılımcılar "K" harfi ile kodlanmış, ve her biri katılımcı için bir numara belirlenmiştir. Verilerin analizinde alıntı

seçimi için temaya uygunluk, çarpıcılık, ve açıklayıcılık ölçütleri (Ünver, Bümen ve Başbay, 2010) dikkate alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik sonuçların inandırıcılığı açısından en önemli ölçütlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Nitel araştırmalarda geçerlik iyi, titiz bir araştırma yapmanın odak noktasıdır. Geçerlik bulguların doğru olduğu anlamına gelmektedir (Creswell, 2017). Nitel araştırmalarda iç geçerlik için inandırıcılık, dış geçerlik için aktarılabirlik kavramları kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu kapsamda araştırmannın inandırıcılığını sağlamak için farklı özelliklere sahip katılımcılar (görev, okul kademesi, kıdem vb) araştırmaya dahil edilmiş, araştırmannın tasarımı aşamasından itibaren araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırmalar konusunda uzman incelemesi yapılmış, veriler çeşitli yöntemlerle (telefon görüşmesi, internet görüşmesi) toplanmıştır. Ayrıca ulaşılan sonuçlar katılımcılara teyit edilmiştir. Çalışmanın aktarılabirliği için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, veriler ayrıntılı bir şekilde betimlenerek verilmiştir. Nicel araştırmalarda tekrar edilebilirliği ön plana çıkaran güvenirlik kavramı yerine nitel araştırmalarda tutarlık kavramı kullanılmaktadır. Güvenirlik elde edilen bilgilerin yeniden üretilip üretilmediği ile ilgilidir. Başka bir ifadeyle çalışma yeniden yapılırsa aynı sonuçların ortaya çıkma durumu güvenirlik olarak adlandırılmaktadır (Merriam, 2013). İç güvenirlik yerine tutarlık, dış güvenirlik yerine teyit edilebilirlik kavramı kullanılmaktadır. Bu çalışmada iç güvenirliği sağlamak için Miles ve Huberman'ın (2016) tutarlık formülü kullanılmıştır. Bu kapsamda bir uzman görüşüne başvurularak temalar ve kodlar arasındaki tutarlık hesaplanmıştır. Bu tutarlık tüm boyutlarda %82'nin üzerinde çıkmıştır. Dış güvenirlik için ulaşılan sonuçlar toplanan verilerle sürekli teyit edilmiştir. Ayrıca katılımcı özellikleri ile verilerin toplanması ve analizi süreci detaylı şekilde paylaşılmıştır.

Araştırmada etik ilkelerin temel alınması kapsamında öncelikle Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Yayın Etik Kurulu'nun 5157263-604.01.02-E.61192 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiş, katılımcıların gizliliği sağlanmış ve katılımcılardan katılımları yönünde onam alınmıştır.

BULGULAR

Covid 19 salgını döneminde okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yaşam kalitelerine ilişkin görüşleri; psikolojik, sosyal, mesleki etkiler ile ailevi ilişkiler ve yaşama ilişkin pozitif ya da negatif düşünceler olmak üzere beş temada toplanmıştır. Elde edilen temalar başlıklar altında aşağıda açıklanmıştır.

Psikolojik Etkiler

Katılımcıların çoğunluğu (K1,2,4,5,7,8,9,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22) Covid-19 salgını sürecinden olumsuz yönde etkilendiklerini belirtirken iki katılımcı (K3,6) bu süreçten olumlu yönde etkilendiklerini, iki katılımcı (K10,11) ise hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin olabildiğini belirtmişlerdir. Covid-19 salgınından olumsuz yönde etkilendiklerini vurgulayan katılımcılar öfke

kontrolünde zorluk, sağlıklı iletişim kurmada zorlanma, yalnız kalma isteği, seslerden rahatsız olma, kaygılanma, aşırı titizlik, kırıcı ve agresif olma, duygu değişimi, stres, dikkat dağınıklığı, ruhsal bunalım, dengesiz davranışlar, korku, şüphecilik, güvensizlik, duyarsızlık ve heyecan yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir katılımcı hissettiklerini; "*Covid-19 pandemi süreci psikolojimi olumsuz yönde etkiledi. Her şeye tepki vermeye başladım. Öfke kontrolünde zorluk çekiyorum. Karşımdakilerle sağlıklı iletişim kurmakta zorlanıyorum. Yalnız kalmak istiyorum. Seslerden rahatsızlık duyuyorum. Toplumdan uzak durmak istiyorum. Toplumdan uzaklaştım.(K1)*" şeklinde belirtmiştir. Bir diğer katılımcı önce paniklediğini ancak zamanla bu sürece uyum sağlamaya başladığını; "*Sürekli bir stres altındasınız. İşin belki de en kötü yönü, bu virüsün bitmeyeceği ve artık yaşamımızın bir parçası haline gelmesidir. Yine bu virüs için bütün dünya çabılıyor ama bir çare bulamıyor. Kısacası önümüz karanlık ve umut verici bir gelişme de yok. Bu durumda sanırım çok sağlıklı bir psikolojiye sahip olamıyorsun. Dışarı çıktığımda adeta sürekli bir diken üstündeyim. Ama aradan aşağı yukarı bir ay geçtikten sonra sanki bütün bunları özümsemem gibi. Öyle hissediyorum. Alıştım sanırım, çünkü ilk baştaki kadar artık çekinmiyorum. O ilk başlardaki korku, stres hafiflemeye başladı, belki de alıştığımızdan da olabilir.(K15)*" sözleriyle açıklamıştır.

Salgın sürecinden olumsuz etkilenmediklerini belirten katılımcılar bu süreçte; daha dikkatli bir yaşam sürdürdüklerini, evde izole bir yaşam alanı oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı yaşadıklarını; "*Bu sürecin psikolojimi olumsuz yönde etkilediğini düşünmüyorum. Evi güzel bir yaşam alanı haline getirip güzel bir izole hali oluşturduğum (K6)*" şeklinde ifade etmiştir. Salgın sürecinin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin olduğunu dile getiren katılımcılar ilk panikten sonra bu süreçten olumsuz etkilenmemek için durumu kendileri adına fırsata çevirmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bir katılımcı düşüncelerini; "*Hem olumlu hem olumsuz anlamda değerlendirme yapmam mümkündür. Çünkü sadece olumsuz bir psikolojide değildim. Yaşam enerjimi kaybetmemek için kendime yeni beceriler ve hobiler edindim. Okudum, merak ettiğim pek çok konuyu araştırma fırsatım oldu. Ailemle uzun zamandır geçiremediğim zamanı geçirdim ve en önemlisi pek çok insanında düşündüğü gibi aslında zamanla yapmaktan sıkıldığımız, sıradanlaşan şeylerin bizim için ne kadar kıymetli olduğunu anladım. Olumsuz yanı ise daha izole bir hayat sürüldüğü için başlarda iyi gelen sakinlik sonrasında iç sıkıntısına, yalnızlık gibi bunaltıcı hislere sebep oldu.(K11)*" şeklinde açıklamıştır.

Sosyal Etkiler

Salgın sürecinde katılımcılar insanlarla yüz yüze görüşmenin gerçekleşmemesine özen gösterildiğinden genel olarak sosyal yaşamın durduğunu ve en büyük etkinin sosyal yaşam üzerinde görüldüğünü belirtmişlerdir. Katılımcılar bu süreçte insanlardan uzaklaştıklarını (K1,2,3,5,6,7,8,9,17,18,20,22) ifade etmişlerdir. Yüz yüze görüşemedikleri için zorlandığını ifade eden bir katılımcı düşüncelerini; "*Sosyal açıdan değerlendirdiğimde zamanla arkadaşlarımla yüz yüze görüşmeyi kesmek telefon ve sosyal medya üzerinden iletişim kurmak ilk zamanlar çok zorlanmama neden oldu. Ben yaşadığım olayları ve sorunları en yakın arkadaşlarıyla paylaşmayı seven biri olduğum için yüz yüze görüşmemek gerçekten zorlayıcıydı.(K2)*" şeklinde açıklamıştır.

Katılımcılar yüz yüze görüşmemekten dolayı yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir. Bir katılımcının *"Bu süreçte insanlardan uzaklaştım. İnsanları gördüğüm yerde uzak durmak zorunda kalmam bende ister istemez güvensizlik duygusu yarattı.İnsanlara karşı hem fiziksel hem de ruhsal olarak uzak duruyorum. (K1)"* görüşü dikkat çekicidir. Öte yandan bazı katılımcılar (K9,18) süreçte iletişim yeteneklerini kaybettiklerini vurgulamışlardır. Bir katılımcı bu durumu; *"Sosyal çevremle yüz yüze olan ilişkim tamamen bitti. Sosyal medya üzerinden sürdürmem gereken ilişkilerimde de daha sıkılgan, konuşmak istemeyen bir hale büründüm. Kısacası iletişim kurma yeteneğimi dahi etkiledi diyebilirim.Aramalara çoğu zaman bakmıyor, en yakın arkadaşlarımla bile çok nadir iletişime geçiyorum. Bunlardan ötürü kendimi yalnız hissediyorum. Sanırım insana insan gerek sadece. (K9)"* şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcılar süreçten dolayı sanal iletişime yöneldiklerini (K2,6,15,16,20,21) ancak bu iletişimden yüz yüze iletişim kadar keyif alamadıklarını belirtmişlerdir. Konuya ilişkin bir katılımcı düşüncelerini; *"Arkadaşlarımla yaptığım hiçbir sosyal aktivite kalmadı. Sosyal hayatım bu süreçte sanal ortama dönüştü. Sanal ortam da ne kadar gerçekçi gibi o da ayrı bir sorun. (K20)"* şeklinde belirtmiştir. Öte yandan bazı katılımcılar (K4,11) sosyal yaşamları ile ilgili ileriye yönelik planlama yapmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı içinde bulunduğu durumu; *"Sosyal hayatımı olumsuz etkiledi. Yapmak istediğim ve yapmaya başladığım birçok etkinliği ertelemek zorunda kaldım.(K4)"* şeklinde açıklamıştır. Diğer bir katılımcı ise; *"Kendimi, yaşam sürecimi yeniden gözden geçirmemi sağladı. Yalnızlığın, evden çıkamamanın zorluğu yaşandı. (K14)"* diyerek yaşamını yeniden gözden geçirme fırsatı bulduğunu, başka bir katılımcı da; *"Evde kalmak zorunda olduğumuz için arkadaşlarımızla sevdiğimizle görüşemedik. Bu durum normal zamanların nasıl değerli olduğunu gösterdi.(K21)"*hususunu ifade ederek yaşamdaki çoğu şeyin değerini anladığını belirtmiştir.

Mesleki Etkisi

Salgın sürecinin mesleki etkisine yönelik olarak katılımcıların bir kısmı (K8,9,10,11,15) olumlu yönde değerlendirme yaparken bir kısım katılımcı ise (K1,2,3,4,5,6,7,12,13,18,19,20) olumsuz yönde değerlendirme yapmıştır. Bazı katılımcılar (K14,16,17,21,22) salgın sürecinin mesleki açıdan hem olumlu hem de olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir. Salgın sürecini mesleki açıdan olumlu etkisi olduğu yönünde değerlendirme yapan katılımcılar; eğitime ara vermenin bir nefes alma durumu yarattığını (K8), kendilerini geliştirme fırsatı bulduklarını (K8,11,15,16), mesleklerini özlediklerini (K9,17), eğitim adına yeni yol, yöntem arayışına girdiklerini (K14), öğrencilerini tanıma fırsatı bulduklarını (K8) ifade etmişlerdir. Bu süreçten motivasyonunun olumlu yönde etkilendiğini belirten bir katılımcının; *"Hızla akan ve bir yarış içinde olduğumuz eğitim sürecinde bir anda durup nefes almak bu sürecin benim için en olumlu yanlarından biriydi. Nefes almaktan kastım neredeyse boğulmak üzere olduğumuzun farkındalığıdır. Eğitimin sadece sınavlara hazırlık olmadığını, konuları yetiştirmek için durmadan koşturmanın tek başına manasız olduğunu düşündüm. Tabi ki*

müfredat da önemlidir ancak çocukların daha fazla eğlenmeye ve oynamaya ihtiyaçları olduğunun daha fazla bilincine vardım. Öğrencilerimin sorunlarını, ailelerini, onların evdeki yaşayışlarını öğrenme imkanım oldu mesela bu süreçte. EBA üzerinden verilen eğitimi evlerinde alabilmeleri için yoğun çaba sarf ettim. Düzenli olarak kendim ders videoları çekip gönderiyorum. Çeşitli etkinlikler düzenliyoruz ve bunları biraraya getirip birbirlerinin çalışmalarını görmelerini sağlayıp birbirleriyle olan bağlarını artırıyorum. Bu süreci mesleki açıdan özetlersem benim için çok faydalı oldu. Mesleğimde kendimi geliştirmek için yoğun çalışma fırsatı da buldum. Bu da benim öğretmenliğe olan motivasyonumu da artırdı. (K8)" görüşü dikkat çekicidir.

Salgın sürecinden mesleki açıdan olumsuz etkilendiklerini belirten katılımcılar; konsantre olamadıklarını (K1), imkanların kısıtlı olması sebebiyle öğrencilerle etkili iletişim kuramadıklarını (K1,2,5,6,12,13), öğrencileri motive etmekte zorlandıklarını (K1), meslekten uzaklaştıklarını (K4,7,18,19), meslek heyecanını kaybettiklerini (K21,22) belirtmişlerdir. Bir katılımcı görüşlerini "Öğretmenlik bilindiği gibi sosyal bir meslektir. Gün içinde öğrenciler, veliler, meslektaşlarla sürekli iletişim halindeyiz. Salgın öncesi bu iletişim genelde yüz yüze olduğu için daha sağlıklı oluyordu. Covid-19 nedeniyle okulların tatil olması beraberinde bazı sorunları da getirdi. Öğrencilerin uzaktan eğitimi takip etmelerini sağlamak, onları kazanımlar konusunda ödevlendirmek, onların bu süreci yara almadan atlattıklarını sağlamak bir öğretmenin görevleri arasında fakat tüm bunların kontrolünü uzaktan yapmaya çalışmak zorlayıcı. Canlı derslerle öğrencilerime yardımcı olmaya çalışıyorum en azından okul ile bağlarının kopmaması için güzel oluyor. Fakat öğrencilerimin tamamı canlı derslere katılamıyor, internet ya da bilgisayarlarındaki sorunlar nedeniyle yarım yamalak katılanlarda verim alamıyorum. Ayrıca bazı velilerimin teknolojik aletleri çok fazla kullanmamış olması, benim onlara rehberlik etmeye çalışmam, bazen canlı ders sisteminin altyapı sorunlarının olması mesleğimi yaparken beni olumsuz etkileyen durumlar arasında. (K2)" şeklinde açıklamıştır. Bazı katılımcılar öğrencilerle yüz yüze eğitimi gerçekleştiremedikleri için olumsuz yönlerin olmasına rağmen kendilerini mesleki açıdan geliştirme imkanı bulduklarını daha çok kitap okuyup, daha fazla uzaktan eğitimle gerçekleştirilen seminerlere katılabildiklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı düşüncelerini; "Öğretmenlik yüz yüze yapılan bir meslektir. Uzaktan eğitime çok elverişli değildir. Haliyle bu süreç öğretmen ve öğrencilerimiz için eğitim adına ciddi bir kayıp olmuştur. Her ne kadar evlerden teknoloji aracılığıyla eğitim öğretim yürütülmeye çalışılsa bile birçoğumuz için imkânsızlıklardan dolayı yararlı olmamıştır. Birçok öğretmenimiz ve öğrencilerimizin ya bilgisayar olmayışından ya da internet erişimi olmadığından bu fırsattan yararlanmamıştır. Bunların yanında mesleki eğitim açısından kendini geliştirmek isteyenler için bu süreç yararlı olmuş diyebiliriz. Ben uzun bir süredir iş yoğunluğundan dolayı okuyamadığım kitapları okuma fırsatı buldum. Uzaktan eğitim aracılığı ile onlarca seminer ve hizmetiçi faaliyete katıldım. Bunlar da bu sürecin faydaları olduğunun kanaatindeyim (K16)" şeklinde açıklamıştır.

Aile İlişkileri

Salgın döneminde katılımcıların bazıları aile ilişkilerinin olumlu yönde (K3,5,7,8,9,11,12,13,14,15,16,17,18,21) etkilendiğini belirtirken bazıları aile ilişkilerinin olumsuz yönde (K1,2,4,6,10,19,20,22) etkilendiğini ifade etmişlerdir. Aile ilişkilerinin olumlu yönde etkilendiğini belirten katılımcılar; aileleri ile daha fazla zaman geçirme imkanı bulduklarını (K3,5,8,9,11,12,14,15,16), aile içi ilişkilerde paylaşımcı ve destekleyici tutumların arttığını (K13,21), daha sık telefonla görüşmelerin yapıldığını (K7,17,18) dile getirmişlerdir. Bir katılımcının görüşü; *"Ailevi ilişkilerimi olumlu etkiledi. Özellikle aile büyükleri ile ilgili artan kaygım onları daha çok arayıp sorma ihtiyacı doğurdu. Ailenin her zaman öncelik olduğu düşüncesi pekişti.(K17)"* şeklindedir. Aile ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini belirten katılımcılar; aile içi anlaşmazlıklarda artışın olduğunu (K1,20,22), aile bireylerine yönelik aşırı hassasiyet gösterdiklerini (K2,4), hep aynı ortamda aynı kişilerle bir arada olduklarından aile içinde yalnızlık yaşadıklarını (K1,18,19), aile büyüklerinden uzaklaştıkları ve onlara özlem duyduklarını (K6,10) belirtmişlerdir. Bir katılımcı düşüncelerini; *"Aile içinde ne kadar dikkat etsek de zaman zaman birbirimize sesimizi yükseltebiliyoruz. Saman alevi gibi öfkelenabiliyoruz. Çoğu zaman herkes kemdi odasına çekiliyor. Zamanın çoğu internette ya da televizyon başında geçiyor....(K1)"* şeklinde açıklamıştır.

Pozitif ve Negatif Düşünceler

Katılımcılar Covid-19 salgın süreci ile yaşama ilişkin çeşitli düşünceler içinde olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar hem olumlu düşüncelerinin hem de olumsuz düşüncelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların pozitif olarak nitelendirdikleri düşünceleri; sağlıklı yaşamın önemini kavrama (K1,4,5,17), sahip olduklarının değerini anlama (K2,9,10,11,13,16,21), insanların doğaya verdikleri zararın farkına varma (K6,10), evde hobiler edinme (K6), sevdikleriyle iletişimi güçlendirme isteği (K7), yaşama daha olumlu bakma (K13), aile ilişkilerinin önemini kavrama (K16) eğitimin modernize edilip teknolojiyle harmanlanması (K10), şeklindedir. Bir katılımcı bu konudaki düşüncesini; *"Bu süreç bana öncelikle sahip olduğumuz birçok şeyin ne kadar değerli olduğunu gösterdi. Sokakta endişelenmeden yürümek, özgürce seyahat edebilmek, insanlarla samimi bir şekilde iletişim kurmak ne kadar güzelmiş ve bizler bunların farkında değildik. Tabi her şeyin bir anda elimizden gidebileceğini görmek farkındalığımı arttırmış oldu.(K2)"* şeklinde açıklamıştır. Katılımcıların sürece yönelik negatif düşünceleri ise; dünya çapındaki bazı kuruluşlara karşı güvensizliğin ortaya çıkması (K2), insanlarla yüz yüze iletişimin verdiği hazzı yaşayamama durumu (K6), insanların vurdumduymazlığı (K8), geleceğe ilişkin umutların azalması, hayallerin olumsuz etkilenmesi (K9,15,18,20), kaygıların ortaya çıkması (K14,19), insanların bencilliğinin farkına varılması (K10,17,18), yalnızlığın getirdiği keyifsizlik (K17) şeklindedir. Pandemi sürecinde negatif düşüncelerinin arttığını ifade eden bir katılımcı düşüncelerini; *" Bu süreç sırasında karşılaştığım bazı manzaralar insanlık adına ümitlerimi yeşertirken bazı manzaralar ise beni hayattan soğuttu. Aşırı kaderciler, bana bir şey olmazcılar, ben yandıysam herkes yansuncılar, virüsü ve virüsün aldığı canları sadece bir ırka mal edenler bu yüzyılda bile insanın insan olmaktan çok uzak olduğunu*

gösterdi bana. İnsan bunları görerek insanlık adına bir eylemde bulunmak istemiyor. Bazı süper güç gösterilen, tarihi anlaşmazlıklarımızın olduğu ülkelerin virüs karşısında çaresiz kalması ve can kaybının günden güne artması karşısında bunu hak ettiklerini düşünen 'insanlar' içime nefret tohumları ekiyor. Bunun yanında yaşlılarımızla dalga geçen şımarık yeni nesil, hastalanma korkusu ile evcil hayvanlarını camdan atan dünya insanları, maske ve eldiven depolayıp 1'i 5'e satan kaos zenginleri...(K10) şeklinde açıklamıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Salgın sürecinin okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kalitelerine etkisi değerlendirildiğinde ilk olarak psikolojik etkiler tespit edilmiştir. Okul yöneticileri ve öğretmenler salgın sürecinden psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri durumların olduğunu; öfke kontrolünde zorluk, sağlıklı iletişim kurmada zorlanma, yalnız kalma isteği, seslerden rahatsız olma, kaygılanma, aşırı titizlik, kırıcı ve agresif olma, duygu değişimi, stres, dikkat dağınıklığı, ruhsal bunalım, dengesiz davranışlar, korku, şüphecilik, güvensizlik, duyarsızlık, heyecan yaşadıklarını belirtmişlerdir. Covid-19 salgınının geniş kapsamlı etkileri karşısında deneyimlenebilecek olumsuz duygusal, fiziksel veya bilişsel tepkiler olabilmektedir (Türk Tabipler Birliği, 2020). Bireylerin zorlu yaşam olaylarına karşı korku, endişe, mutsuzluk, heyecan, öfke ve daha birçok negatif duyguyu yaşaması normaldir (Kandemir ve Atak, 2020). Covid-19 süreci yalıtımı derinleştirmekte bu süreçte ortaya çıkan depresyon ve anksiyete belirtileri yalıtıma normal bir tepki olarak değerlendirilmektedir (Türk Tabipler Birliği, 2020). Katılımcıların belirttikleri psikolojik hususlar Covid-19 salgın sürecinde gösterilebilecek tepkilerle benzerlik göstermektedir (Türk Tabipler Birliği, 2020; www.ankara.edu.tr). Covid-19 salgını nedeniyle tüm dünya stres altında bulunmaktadır. Hastalığın henüz bir tedavisinin olmaması, vaka sayısının ve ölümlerin sürekli artış içinde olması, yaşanan ve yaşanacak olan ekonomik krizler, insanların yakınlarını kaybetme korkusu tüm dünyadaki insanları psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Çetinkaya-Aydın, 2020). Başlayan stres tepkisi bir süre sonra süreğen kaygıya dönüşmektedir. Birçok insan koronavirüs salgınının yarattığı belirsizlik içinde; izole, yalnız, stresli ve endişeli olabilir, kitlesel kaygı (anksiyete) ve panik davranışı görülebilir (Yıldırım, Sercan, Güvenç, Tabakcı, Yıldırım, Altınyazar vd., 2020). Alan yazında yer alan araştırmalarda Covid-19 sırasında insanların anksiyete, stres ve depresyon gibi ciddi psikolojik sıkıntılar yaşadığı ortaya çıkmıştır (Wang, Pan, Wan, Tan, Xu, Ho vd., 2020; Qiu, Shen, Zhao, Wang, Xie, Xu vd., 2020; Rehman, Shahnawaz, Khan, Kharsling, Khursheed, Gupta vd., 2020). Eğitim sistemlerinin en önemli unsurları yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerdir. Bu unsurların etkileşim ve işbirliği halinde olması eğitimin kalitesini belirleyebilmektedir (Cemaloğlu, 2002). Ancak salgın sürecinde iletişim ve işbirliği kısıtlı olarak gerçekleştirilmek durumunda kalmıştır. Öğretmen ve yöneticiler bir yandan içinde buldukları durumu anlamaya çalışırken bir yandan öğrenci ve velileri eğitim sürecine katma yönünde hareket etmektedirler. Bu bağlamda okul yöneticileri ve öğretmenlerinin de psikolojik sorunlar yaşamaları normal kabul edilebilir. Öte yandan katılımcıların bazıları süreçten olumsuz etkilenmediklerini daha dikkatli bir yaşam sürdürdüklerini, evde izole bir yaşam alanı

oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Salgından korunmak için bireyler fiziksel olarak birbirlerinden ayrı durmak durumunda kalmışlardır. Salgına karşı koruyucu olan bu tedbir bir taraftan da sosyal bağları azaltarak ruh sağlığı için bir risk faktörü haline gelebilmektedir. Bununla birlikte sosyal ilişkilerin, psikolojik iyi oluş, fiziksel refah ve hatta hayatta kalma için hayati önem taşıyan biyolojik bir ihtiyaç olabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla izolasyon boyunca sosyal ilişkilerin eksikliği psikolojik ve duygusal iyi oluş halini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2020). Bu kapsamda evde izole olma durumu bir süre sonra olumsuz sonuçlar yaratabilir.

Salgın sürecinin sosyal yönden de bir takım etkileri olduğu görülmüştür. Katılımcılar genel olarak sosyal yaşamın durduğunu ve en büyük etkinin sosyal yaşam üzerinde görüldüğünü belirtmişlerdir. Katılımcılar bu süreçte insanlardan uzaklaştıklarını, yalnız hissettiklerini, iletişim yeteneklerini kaybettiklerini sanal iletişime yöneldiklerini, ancak bu iletişimden yüz yüze iletişim kadar keyif alamadıklarını, ileriye yönelik planlama yapmak durumunda kaldıklarını, yaşamlarını yeniden gözden geçirme fırsatı bulduklarını, yaşamdaki çoğu şeyin değerini anladıklarını belirtmişlerdir. Covid 19 salgınının yayılmasını önlemek için uluslar sosyal mesafeyi uygulamaya yönelmişlerdir (Banerjee ve Rai, 2020). Böylece sosyal izolasyon ortaya çıkmıştır. Sosyal izolasyon, yalnızlığa ve can sıkıntısına yol açabilmekte hatta bu durum uzun sürerse fiziksel ve zihinsel sağlık üzerinde zararlı etkileri olabilmektedir (Banerjee ve Rai, 2020; Hwang, Rabheru, Peisah, Reichman ve İkedo, 2020). Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve eğitim, öğretim sosyal bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Öğrenme ve öğretmenin psikolojik ve sosyal temelleri bulunmaktadır (Karakaya, 2006). Bu kapsamda okul yönetici ve öğretmenlerinin Covid 19 salgın sürecinden sosyal anlamda olumsuz yönde etkilenmeleri anlaşılır bir durum olarak ifade edilebilir. Eğitim örgütleri sosyal yönleri ağır basan örgütlerdir. Eğitimciler sürekli öğrencileri, meslektaşları ve velilerle iletişim halinde olma durumunda kaldıklarından sosyal yönleri fazlaca ön plana geçen kişilerdir. Bir eğitimci bildiklerini, ya da okuduklarını birileriyle paylaşmazsa anlamsızlaşır ve zamanla unutulabilir. Nitekim katılımcılar iletişim yeteneklerini kaybettiklerini ifade etmişlerdir. Yine bazı katılımcılar sanal iletişime yöneldiklerini belirtmişlerdir. Her ne kadar başlarda sosyal izolasyon olarak adlandırılırsa da kastedilen fiziksel izolasyondur ve fiziksel izolasyon sosyal ilişkileri etkilemektedir (Taştan, 2020). Bu bağlamda okul yönetici ve öğretmenlerin iletişim kurmak adına sanal iletişim araçlarını kullandıkları ifade edilebilir. Covid 19 salgın sürecinin sosyal etkileri psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda bazı katılımcıların yaşanan yalnızlık ile birlikte yaşamlarını gözden geçirme ve yaşamdaki çoğu şeyin değerini anlama gibi ifadeleri anlaşılır görülmektedir.

Okul yöneticisi ve öğretmenler mesleki açıdan salgın sürecinin olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Olumlu yönde değerlendiren katılımcılar; eğitime ara vermenin bir nefes alma durumu yarattığını, kendilerini geliştirme fırsatı bulduklarını, mesleklerini özlediklerini, eğitim adına yeni yol, yöntem arayışına girdiklerini, öğrencilerini tanıma fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin okullarda bir çok sorumluluğu bulunmaktadır. Okul yöneticileri okulun her türlü eğitim ve öğretim, yönetim, personel, öğrenci, tahakkuk, taşınır mal,

yazışma, eğitici ve sosyal etkinlikler, derslikler, yatılılık, bursluluk, taşınmalı eğitim, güvenlik, beslenme, bakım, koruma, temizlik, düzen, disiplin, nöbet, halkla ilişkiler ve benzeri görevler ile Bakanlık ve il veya ilçe millî eğitim müdürlüklerince verilen görevler ve görev tanımında belirtilen diğer görevlerin yerine getirilmesini sağlamakla yükümlüdür. Öğretmenlerin ise derslere ilişkin işlemler, plan, nöbet işleri, mesleki çalışmalar, toplantı ve kurul görevleri, sınav görevleri gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Resmi gazete, 2013, 2014). Bu kapsamda okul yönetici ve öğretmenleri bu kadar yoğun mesai içinde salgın sürecini başta dinlenme olarak değerlendirmiş olabilirler. Bununla birlikte süreçte eğitimcilere yönelik uzaktan eğitim yoluyla gerek akademisyenler tarafından gerek Milli Eğitim Müdürlükleri kapsamında seminerler düzenlenmiştir. Ayrıca Covid-19 salgını nedeniyle, eğitimciler, öğrencilere içerik öğretmek ve sunmak için yeni yöntemler öğrenmek zorunda kalmış, bu sayede dijital cihazları, çevrimiçi kaynakları, sosyal medya teknolojisini ve e-öğrenme etkinliklerini daha etkin kullanmak durumunda kalmışlardır (Mulenga ve Marban, 2020). Okul yöneticileri ve öğretmenler bu nedenle süreçten olumlu yönde faydalandıklarını, kendilerini geliştirme fırsatı bulduklarını ifade etmiş olabilirler. Bakioğlu ve Çevik (2020) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenler bu dönemde kendilerini mesleki açıdan geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan okul yöneticileri ve öğretmenlerin öğrencileri tanıma fırsatı buldukları yönündeki değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Çünkü aslında bu durum eğitim öğretim sürecinin ilk döneminde gerçekleştirilmesi gereken bir durumdur. Şube öğretmenler kurulu toplantılarında her şubede yer alan öğrencilerin kişilik, beslenme, sağlık, sosyal ilişkileri, ailenin ekonomik durumu ve benzeri konular ile alınacak önlemler görüşülmektedir (Resmi gazete, 2013, 2014). Eğitimcilerin bu hususları dikkate alması öğrenci ilgi ve ihtiyacı doğrultusunda dersleri planlamaları açısından önem arz etmektedir. Yine katılımcıların dile getirdiği bir diğer husus yeni yol ve yöntem arayışına girmeleri durumudur. Bir problemle karşılaşıldığında insanların yeni arayışlar içerisine girmeleri beklenen bir durumdur. Bu kapsamda eğitimcilerin yaratıcılıklarını kullanarak yeni yollar yöntemler bulmaları öğrencileri eğitime teşvik açısından faydalı olabilir.

Salgın sürecinden mesleki açıdan olumsuz etkilendiklerini belirten katılımcılar; konsantre olamadıklarını, imkanların kısıtlı olması sebebiyle öğrencilerle etkili iletişim kuramadıklarını, öğrencileri motive etmekte zorlandıklarını, meslekten uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Covid-19 salgınının görüldüğü tüm ülkelerde öncelikli hedeflerden biri eğitimin kesintiye uğramadan devamını sağlamak olmuştur. Bu süreçte genellikle farklı teknolojik alt yapılarla desteklenen uzaktan eğitim olanaklarını kullanıldığı görülmektedir (Can, 2020). Türkiye'de de tüm düzeylerdeki eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime ara verilmiş (Kahraman, 2020) eğitimin alternatif platformlar üzerinde gerçekleştirilmesi yönünde hareket edilmiştir. Bu bağlamda bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, uzaktan eğitimi Eğitim Bilişim Ağı (EBA) dijital platformu ve ulusal televizyon kanalı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) üzerinden gerçekleştirme kararı almıştır (Özer, 2020). Ancak uzaktan eğitim öğrenciler, öğretmenler ve okul yöneticileri için çok da alışık olunmayan bir

eđitim Őekli olarak ifade edilebilir. Bu sųreĔte hazırlıksız olduđu ve օđrenenlerin okullarından, օđretenlerden ve diđer օđrenenlerden fiziksel olarak ayrıldıđı gօrųlmektedir (Bozkurt, 2020). Bu kapsamda yօnetici ve օđretmenler bir hazırlık planlaması olmadan dođrudan uzaktan eđitim faaliyetleri ile eđitimi sųrdųrmeleri yօnųnde hareket etmiŐlerdir. օđretmenlerin konsantre olamaması, օđrencilerle etkili iletiŐim kuramaması ve օđrencileri motive edememesi bu kapsamda deđerlendirilebilir. Alan yazında Covid-19 dօneminde uzaktan eđitime iliŐkin ĥalıŐmalarda da benzer sonuĥlara ulaŐılmıŐtır (Bakiođlu ve ĥevik, 2020; Kurnaz ve Serĥemeli, 2020). օte yandan ĥocuklar Covid-19 salgınının en bųyųk mađduru olma tehlikesi ile karŐı karŐıya bulunmaktadır. Bu sųreĥ ĥocukların esenliđini ciddi օlĥųde etkilemiŐ durumdadır (UNESCO, 2020). Bu bađlamda ĥocukları eđitim sųrecine dahil etme ve motivasyonlarını sađlama konusunda okul yօneticileri ve օđretmenler zorlanabilmektedirler. Uzaktan eđitim faaliyetlerinde istenen baŐarıyı yakalayabilmek iĥin teknolojik alt yapı, yeterli teknik ve idari personel, alan uzmanı օđretim elemanına sahip olma gibi hususlar օnem taŐımaktadır. Teknolojiyle ilgili olmasından dolayı sistemle ilgili aksaklıklar bųtųn herkesi etkileyebilmektedir (օzyųrek, Begde, Yavuz ve օzkan, 2020). օđrencilerin teknolojik alt yapıya yօnelik imkansızlıkları օđrencilerle etkili iletiŐimi olumsuz yօnde etkilemiŐ olabilir. Ayrıca katılımcıların vurguladıđı bir diđer husus mesleklerinden uzaklaŐtıkları, heyecanlarını kaybettikleri yօnųndeki ifadeleridir. Eđitim-օđretim sųreĥlerinden biliŐsel, duyuŐsal veya davranıŐsal olarak uzaklaŐılması sųrecin gittikĥe anlamsız hale gelmesi ve mesleđin sıkıcı ve zevksiz gօrųlmesine yol aĥabilmektedir (Atmaca, 2020). Yօnetici ve օđretmenlerin gօrųŐleri bu kapsamda deđerlendirilebilir.

AraŐtırmaya katılan yօnetici ve օđretmenlerin bir kısmı salgın dօneminde aile iliŐkilerinin olumlu yօnde etkilendiğini belirtirken bazıları da aile iliŐkilerinin olumsuz yօnde etkilendiğini ifade etmiŐlerdir. Aile iliŐkilerinin olumlu yօnde etkilendiğini belirten katılımcılar; aileleri ile daha fazla zaman geĥirme imkanı bulduklarını, aile iĥi iliŐkilerde paylaŐımcı ve destekleyici tutumların arttığını, daha sık telefonla gօrųŐmelerin yapıldığını dile getirmiŐlerdir. Aile iliŐkilerinin olumsuz yօnde etkilendiğini belirten katılımcılar; aile iĥi anlaşmazlıklarda artıŐın olduğunu, aile bireyelerine yօnelik aŐırı hassasiyet gօsterdiklerini, hep aynı ortamda aynı kiŐilerle bir arada olduklarından aile iĥinde yalnızlık yaŐadıklarını, aile bųyųklerinden uzaklaŐtıkları ve onlara օzlem duyduklarını belirtmiŐlerdir. Covid-19 salgınında, spesifik օnleyici veya terapօtik tıbbi mųdahalelerin bulunmaması, hızlı bulaŐma durumu ve օnemli օlĥųde yųksek bulaŐma oranları ile sonuĥlanması ve bireyelerin sosyal etkileŐimlerini օnleyerek hastalığın yayılmasını engellemek adına evde kalınması gerektiği bilimsel olarak օnerilmiŐtir (Kaya-Ciddi ve Yazgan, 2020). Bu durum bireyelerin evlerinde aileleri ile vakit geĥirmeleri zorunluluğunu beraberinde getirmiŐtir. Covid-19 salgın dօnemi bir kriz olarak değerlendirilirse (Aydın-Gօktepe, 2020; ĥaykuŐ ve Mutlu-ĥaykuŐ, 2020) bazı katılımcılar bu krizi fırsata dօnųŐtųrerek aileleriyle vakit geĥirme imkanı bulmalarını olumlu olarak deđerlendirmiŐlerdir. Ancak bazı katılımcılar da salgın dօneminde evde vakit geĥirme durumunun olumsuz etkilerini ifade etmiŐlerdir. Covid-19 salgın sųrecine herkes farklı anlamlar yųkleyebilmektedir. Bireyelerin duygusal olgunluğu farklı olabilmekte bu durum dųŐncelerine yansıyabilmektedir (Kandemir ve Atak, 2020).

Katılımcılar arasındaki görüş farklılığı bu açıdan değerlendirilebilir. Öte yandan sosyal yaşamın durduğu, bireylerin evde kalmak durumunda kaldığı bu dönemde eşle, çocuklarla geçirilen zaman en üst düzeye ulaşmakta bu durum aile içi ilişkilerin niteliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu noktada aile içi şiddetli geçimsizlik, aile içi şiddet ve boşanma davalarının artma riski yüksek olabilmektedir (Çukur vd., 2020). Nitekim bazı medya kuruluşlarında da aile içi ilişkilerin hem dünyada hem Türkiye'de bu süreçten olumsuz yönde etkilendiği belirtilmiştir (www.euronews.com; www.haberturk.com). Bununla birlikte ailelerin bu süreçte aşırı kaygılı, korkutucu, aşırı titiz, koruyucu kollayıcı yaklaşımları olabilmektedir. Aslında tüm dünyada aynı anda yaşanan bu olağan dışı durumda, bu tarz duyguların yaşanması, istenmeyen düşüncelerin akla gelmesi ve rutin davranışların değişmesi şaşırtıcı bir durum değildir (Ercan, Arman, Emiroğlu, Öztop ve Yalçın, 2020). Katılımcıların bazıları aile ilişkilerine yönelik aile içinde yalnızlık yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yalnızlık bireyin temel ve sosyal ihtiyaçları yeterince karşılanmadığında ortaya çıkan bir duygu olmakla birlikte hastalık ve ölüm durumlarında yaygınlaşan bir durumdur (Wang ve Dong, 2018). Yalnızlık, sadece yalnız olma hissi olarak değerlendirilmemelidir. Aslında insan, yalnız değilken de yalnız hissedebilir. Bu durum aslında kişinin ilişkilerinin anlam veya derinlikten yoksun kaldığı duygusudur (Çetin ve Anuk, 2020). Covid-19 sürecinde de salgının ve ölüm oranlarının artmasıyla insanların sosyal ilişkilerin niteliğinin azalması yönetici ve öğretmenlerin yalnızlık duygusunu hissetmelerine neden olmuş olabilir. Öte yandan aile büyüklerine hastalığı taşıma riski göz önüne alındığında aile büyüklerine duydukları özlemi giderememeleri de kendilerini yalnız hissetmelerine neden olabilir.

Katılımcıların bazıları salgın sürecinde olumlu düşüncelerinin ön plana çıktığını belirtirken bazı katılımcılar da olumsuz düşüncelerinin ağırlıklı olduğunu ifade etmişlerdir. Olumlu düşünceler arasında; sağlıklı yaşamın önemini kavrama, sahip olduklarının değerini anlama, insanların doğaya verdikleri zararı anlama, evde hobiler edinme, sevdikleriyle iletişimi güçlendirme isteği, yaşama daha olumlu bakma, aile ilişkilerinin önemini kavrama, eğitimin modernize edilip teknolojiyle harmanlanma durumu şeklindedir. Katılımcıların sürece yönelik olumsuz düşünceleri ise; dünya çapındaki bazı kuruluşlara karşı güvensizliğin ortaya çıkması, insanlarla yüz yüze iletişimin verdiği hazzı yaşayamama durumu, insanların vurdumduymazlığı, geleceğe ilişkin umutların azalması, hayallerin olumsuz etkilenmesi, kaygıların ortaya çıkması, insanların bencilliğinin farkına varılması, yalnızlığın getirdiği keyifsizlik şeklindedir. Küresel bir salgın halini alan Covid-19 sadece tıbbi değil, sosyal, mesleki, politik, ekonomik, etik ve ahlâki bazı sonuçları beraberinde getirmiştir. Ülkelerin Covid-19 salgınına karşı hazır olmaması, alınacak tedbirlerde bazı gecikme ve karmaşaların yaşanması, bunlara ilaveten hastalığın bulaşma hızının yüksek olması nedeniyle epidemik yayılımın pandemiye dönüştüğü görülmüştür (Üstün ve Özçiftçi, 2020). Bununla birlikte salgın, toplumsal ve ekonomik düzeni derinden etkilemiş, kurumlara yönelik güven duygusunu sarsmış, değerleri sorgulatmış, belirsizlik ve korkunun hâkim olduğu evrensel bir varoluşsal kriz oluşturmuştur (Aşkın vd., 2020). Bu bağlamda okul yöneticileri ve öğretmenlerin olumlu olarak değerlendirdikleri

düşünceleri aslında insanın kendisiyle baş başa kalmasından kaynaklı daha fazla düşünmeye, yaşama ilişkin değerlendirmeler yapmaya fırsat bulmasıyla oluşan düşünceler olduğu söylenebilir. Öte yandan öğrencilerden, meslektaşlarından, sosyal yaşamdan uzak kalmaları içsel anlamda kendilerini kötü hissetmelerine sebep olduğu ileri sürülebilir. Yapılan araştırmalarda mutluluk, kabul görme, iyimserlik, umut, merhamet, şefkat, cesaret, olumlu beklenti gibi olumlu duygu ve düşüncelerin stresle başa çıkmada önemli olduğu buna karşın yüksek düzeyde kaygı, karamsarlık, umutsuzluk, durağanlık gibi duygu ve düşünceleri çok yaşayan kişilerin, plan yapma, problem çözme, enerjik hissetme, motivasyon, güçlü bağışıklık sistemi gibi olumlu özelliklerinde azalmalar olduğu ifade edilmektedir (Kandemir ve Atak, 2020). Dolayısıyla Covid-19 salgınının yarattığı stres, kaygı ve endişelerle mücadele etmek için olumlu duygu ve düşüncelere ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Ülkelerin gelişmişliğinde önemli etkisi olan eğitim sistemlerinin yürütücüleri okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kaliteleri eğitim faaliyetlerinin amacına ulaşır ulaşmamasını etkileyebilir. Bu bağlamda Covid-19 salgın sürecinde okul yöneticileri ve öğretmenlerin yaşam kalitelerine ilişkin görüşlerinden ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir;

- Okul yöneticileri ve öğretmenlere bu süreçle baş etme stratejilerini kullanabilmeleri için online psikolojik destek hizmetleri sunulabilir.
- Covid-19 salgın dönemi bir kriz olarak değerlendirildiğinde bu ortamda öğrencilere destek olmaya çalışmak ve onların öğrenmesinin sürekliliği için çabalamak okul yöneticileri öğretmenlere ilave bir stres yüklemektedir. Bu stresle baş etmeleri için okul yöneticileri ve öğretmenlere destek hizmetleri sunulabilir.
- İçinde bulunulan koşullar dikkate alındığında öğrencilere nasıl destek olunacağı, sanal ortamda ders anlatımlarının nasıl yapılması gerektiği, uzaktan eğitim faaliyetlerinin niteliğini artırmaya yönelik olarak okul yöneticisi ve öğretmenlere daha sistematik mesleki gelişim imkanları sağlanabilir.
- Covid-19 salgın sürecinde eğitim öğretim boyutuyla uğraşan okul yöneticileri ve öğretmenlerinin kendi aralarında iletişimleri güçlendirilmeli, öğrenenler ve öğretmenin iş yükü ve sosyal hayattaki diğer sorumlulukları göz önüne alınmalıdır
- Bu dönem bittiğinde yine öğrencilerin okula uyumunu sağlayacak olan okul yöneticileri ve öğretmenlerdir Bu bağlamda okul yöneticisi ve öğretmenlerinin olumlu duygularını artıracak maddi ve manevi destekler sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aşkın, R., Bozkurt, Y. ve Zeybek, Z. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 304-318.
- Atmaca, T. (2020). Öğretmenlerin kişilik tipleri ile mesleğe yabancılaşma arasındaki ilişki. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 491-506.
- Aydın-Göktepe, E. (2020). Kriz döneminde iş sürdürülebilirliğine yönelik yönetim uygulamaları covid-19 pandemi araştırması. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(26), 630-638.
- Aydiner-Boylu, A. ve Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 137-150.
- Bakioğlu, B. ve Çevik, M. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 109-129.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43502>
- Banarjee, D. ve Rai, M. (2020). Social isolation in Covid-19: The impact of loneliness. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(6), 525–527. DOI: 10.1177/0020764020922269
- Bargon, C.A., Batenburg, M.C.T., Stam, L.E.V., Molen, D.R.M., Dam, I.E., Leij, F., Baas, I.O., Erns, M.F., Maarse, W., Vermulst, N., Schoenmaeckers, E., Dalen, T., Bijlsma, R.M., Young_Afat, D.A., Doeksen, A., Verkooijen, H.M. ve Umbrella study group, The impact of the COVID-19 pandemic on quality of life, physical and psychosocial wellbeing in breast cancer patients and survivors—a prospective, multicenter cohort study. (https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.06.26.20140657v1) (Erişim tarihi:15.09.2020)
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 112-142.
- Bulut M. ve Yıldırım N.(2020). COVID-19 pandemisinin cinsel sağlık ve yaşam kalitesine etkileri. G. Akkuzu (Ed). *Covid-19 pandemisi: pandemi dönemlerinde üreme sağlığı içinde* (ss.58-65), Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Cemaloğlu, N. (2002). Öğretmen performansının artırılmasında okul yöneticisinin rolü. *Milli Eğitim*, Kış-Bahar, 153-154.
- Creswell, J.W. (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri* (H. Özcan, çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çam C., Atay E. ve Işıklı B. (2018). Yaşlılarda yalnızlık ve yaşam kalitesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 3(2), 50-67.
- Çaykuş, E.T. ve Mutlu-Çaykuş, T. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde çocukların psikolojik dayanıklılığını güçlendirme yolları: Ailelere, öğretmenlere ve ruh sağlığı uzmanlarına öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 95-113.

- Çetin, C. ve Anuk, Ö. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık: bir kamu üniversitesi öğrencileri örnekleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 170-189. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/733121>
- Çetinkaya Aydın, G. (2020). COVID-19 Salgını Sürecinde Öğretmenler. *TEDMEM*. <https://tedmem.org/covid-19/covid-19-salgini-surecinde-ogretmenler#note-3264-9> (Erişim tarihi: 25.08.2020).
- Çukur, C.Ş., Koçak-Özel, T., Bağçivan, M.S.R., Gök, S.E., Sağlam, P., Soydaş, P., Süsen, Y. ve Temel, A. (2020). Kovid-19'un psikolojik faktörler açısından değerlendirilmesi ve politika önerileri 2020. İ. Demir (Ed). *Kovid-19 ve sonrası: disiplinlerarası bir yaklaşım* içinde (ss.24-35). Ankara: ULİSA
- Dikmen, S. ve Bahçeci, F. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejileri: Fırat üniversitesi örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98. DOI: 10.33907/turjes.721685.
- Ekinci, A., Sakız, H. ve Bindak, R. (2017). Okul yöneticilerinde algılanan yaşam kalitesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (2), 410-424. DOI: 10.21547/jss.281655
- Eral, O. ve Koç, H. (2019). İşgörenlerin yaşam kalitesi düzeylerinin örgütsel bağlılıkları üzerine etkisi: Konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1589-1607.
- Ercan, E.S., Arman, A.R., Emiroğlu, N.İ., Öztop, D.B. ve Yalçın, Ö. (2020). Türkiye çocuk ve genç psikiyatrisi derneği COVID-19 (korona virüs) salgını sırasında aile, çocuk ve ergenlere yönelik psikososyal ve ruhsal destek rehberi. <https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2020/03/cogepdercovid-19rehberi30mart2020.pdf.pdf> (Erişim tarihi: 28.08.2020).
- Erçetin, Ş.Ş., Potas, N., Açıklım, N.Ş., Sarınc-Ulaşlı, S., Çevik, M.S., Görgülü, D., Güngör, C., Çelik-Ma, M., Erkoçak, E., Başar-Neyişçi, E., Esen, S. ve Öz, Ö. (2020). *Covid-19 pandemisinin yaşam kalitesine etkisi: 30 Mart-5 Nisan 2020 (İstanbul, Ankara, Konya İlleri örneği)*. Ankara: Uluslararası Bilim Derneği.
- Eriş, H.M. ve Anıl, D. (2016). Üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 491-504. DOI: 10.16986/HUJ.2015014183.
- Gülmez, H. (2013). Çalışanların yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Turkish Journal of Family Medicine And Primary Care (Tjfmpe)*, 7(4), 74-82.
- <https://www.ankara.edu.tr/covid-19/covid-19-sik-gorulen-stres-tepkileri-nelerdir/> (Erişim tarihi: 05.09.2020)
- <https://tr.euronews.com/2020/04/11/suc-oranlari-dustu-ceteler-faaliyetleri-duruyor-aile-ici-siddet-artti-koronavirus-evde-kal> (Erişim tarihi: 28.08.2020).
- <https://www.haberturk.com/koronavirus-turkiye-de-aile-iliskilerini-nasil-etkiledi-haberler-2638583-teknoloji>(Erişim tarihi: 28.08.2020).
- Hwang, T.J., Rabheru, K., Peisah, C., Reichman, W. ve Ikeda, M. (2020). Loneliness and social isolation during the COVID-19 Pandemic. <https://www.cambridge.org/core/terms>. <https://doi.org/10.1017/S1041610220000988> (Erişim tarihi:28.08.2020).

- Kahraman, M.E. (2020). COVID-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel tasarım dersi örneği. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(1), 44-56. DOI:10.46641/medeniyetsanat. 741737
- Kandemir, M. ve Atak, H. (2020). *Covid-19 pandemisi döneminde ruh sağlığı rehberi (stres ve strese ilişkili belirtilerle başa çıkma)*. Kırıkkale Üniversitesi, Danışma Rehberlik Uygulama ve Danışma Merkezi (DRUAM). <https://panel.kku.edu.tr/Content/Anasayfa/AcilisDuyuru/1/covid19-14nisan2020.pdf> (Erişim tarihi: 28.08.2020)
- Karakaya, Ş. (2006). Sosyal bir süreç olarak eğitim. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 391-396.
- Kaya-Ciddi, P. ve Yazgan, E. (2020). COVID-19 salgınında sosyal izolasyon sırasında fiziksel aktivite durumunun yaşam kalitesi üzerine etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 262-279
- Kırmızıgül, H. (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/7252747>
- Kurnaz, E., Serçemeli, M. (2020). COVID-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (3), 262-288. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad/issue/55116/745914>
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi: genişletilmiş bir kaynak kitap*. (S.Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev.Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Mulenga, E.M. ve Marban, J.M. (2020). Is COVID-19 the gateway for digital learning in mathematics education?. *Contemporary Educational Technology*, 12(2).
- OECD (2020). Organisation for Economic Co-operation and Development. 2020 COVID-19 Pandemisine Karşı Eğitimde Atılabilecek Adımlara Rehberlik Edecek Bir Çerçeve. https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files /framework_guide_v4_tr.pdf (Erişim tarihi: 25.08.2020).
- Owczarek, K. (2010). The concept of quality of life. *ACTA Neuropsychologica*, 8(3).
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün-S.B. Demir, Çev.Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Özer, M. (2020). Türkiye’de COVID-19 salgını sürecinde milli eğitim bakanlığı tarafından atılan politika adımları. *Kastamonu Education Journal*, 28(3), 1124- 1129.
- Özyürek, A., Begde, Z. Yavuz, N.F. ve Özkan, İ. (2020). Uzaktan eğitim uygulamasının öğrenci bakış açısına göre değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 592-605.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: Implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2), e100213. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2020-100213>

- Rehman, U., Shahnawaz, M.G., Khan, N.H., Kharshiing, K.D., Khursheed, M., Gupta, K., Kashyap, D. ve Uniyal, R. (2020). Depression, anxiety and stress among indians in times of covid-19 lockdown. *Community Mental Health Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10597-020-00664-x>
- Repišti, S., Jovanović, N., Kuzman; M.R., Medved, S., Jerotić, S., Ribić, E., Majstorović, T., Simoska, S.M., Novotni, L., Milutinović, M., Stoilkovska, B.B., Radojčić, T., Ristić, I., Zebić, M., Pemovska, T. ve Russo, M. (2020). How to measure the impact of the COVID-19 pandemic on quality of life: COV19-QoL – the development, reliability and validity of a new scale. *Global Psychiatry*, 3(2), 1-10.
- Resmi Gazete. (2013). Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. Yıl: 07.09.2013, Sayı:28758.<https://www.mevzuat.gov.tr/>(Erişim tarihi: 28.08.2020).
- Resmi Gazete. (2014). Milli Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Yıl: 26.07.2014, Sayı: 29072. <https://www.mevzuat.gov.tr/> (Erişim tarihi: 28.08.2020).
- Samlani, Z., Lemfadli, Y., Ait Errami, A., Oubaha, S. ve Krati, K. (2020). The impact of the covid-19 pandemic on quality of life and well-being in Morocco. *Preprints*.(doi: 10.20944/preprints202006.0287.v1).
- Sarı, E. ve Sarı, B. (2020). Kriz zamanlarında eğitim yönetimi: Covid-19 örneği. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(2), 49-63.
- Stone-Johnson, C. ve Weiner, J. (2020). Principal professionalism in the time of Covid-19. *Journal of Professional Capital and Community*. DOI 10.1108/JPC-05-2020-0020
- Şekerci, M. ve Aypay, A. (2019). İlköğretim okulu yöneticilerinin yönetim becerileri ile grup etkililiği arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15 (57),133-160.
- Taştan, C. (2020). *KOVID-19 salgını ve sonrası psikolojik ve sosyolojik değerlendirmeler*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şeker, M., Özer, A., Tosun, Z., Korkut, C. ve Doğrul, M. (2020). *Covid-19 pandemi değerlendirme raporu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.<http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid19%20Raporu%20Final+.pdf> (Erişim tarihi: 25.08.2020).
- Türk Tabipler Birliği (2020). *Covid-19 pandemisi iki aylık değerlendirme raporu*. <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/covid19-rapor.pdf>(Erişimtarihi: 25.08.2020).
- UNESCO (2020). COVID-19 salgınının çocuklar üzerindeki etkileri. <https://www.unicef.org/turkey/media/9881/file/COVID-19%20D%C3%B6neminin%20%20C3%87çocuklar%20%20C3%9Czerindeki%20Etkilerine%20%20C4%B0li%20%20C5%9Fkin%20Politika%20Notu.pdf> (ErişimTarihi: 28.10.2020).
- Ünver, G., Bümen, N.T. ve Başbay, M. (2010). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans derslerine öğretim elemanı bakışı: Ege üniversitesi örneği. *Eğitim ve Bilim*, 35(155), 63-77.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: bir değerlendirme çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25 (Special Issue on COVID 19), 142-153 . DOI: 10.21673/ anadoluklin.721864

- Wang, B. ve Dong, X. (2018). The association between personality and loneliness: findings from a community-dwelling chinese aging population. *Gerontology & Geriatric Medicine*, 4, 1–9. <https://doi.org/10.1177/23337214187781>
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C., et al. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1729. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>.
- Yıldırım, A. ve Hacıhasanoğlu, R. (2011). Sağlık çalışanlarının yaşam kalitesi ve etkileyen değişkenler. *Journal of Psychiatric Nursing*, 2(2), 61-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E.A., Sercan, M., Güvenç, R., Tabakçı, S., Yıldırım, M., Altınyazar, V., Sözeri-Varna, G., Aydemir, Ö., Vahip, S., Yıldız, İ., Başar, K. ve Oral, E.T. (2020). *Covid-19 tedavisinde önleyici, koruyucu ve tedavi edici psikiyatrik hizmetler*. Türkiye Psikiyatri Derneği. https://www.psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/COVID19_Pandemi_PsikiyatrikTedavilerTPDRTACB-05052020.pdf (Erişim tarihi: 25.08.2020)
- Zhang, Y. ve Ma, Z.F. Impact of the COVID-19 pandemic on mental health and quality of life among local residents in liaoning province, china: A cross-sectional study. *International Journal of Environmental Research Public Health*, 17 (2381).